

Магістр 2 року навчання
фінансового факультету ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто зменшення ВВП в Україні, що є основним показником високого впливу тіньової економіки на розвиток держави. В процесі аналізу наведено дії контролюючих органів щодо запобігання ухилення від оподаткування та зменшення рівня корупції в країні. Виділено основні позитивні та негативні риси мінізації капіталу. Запропоновано стратегічні завдання щодо виведення економіки з тіні.

Аннотация. Рассмотрено уменьшение ВВП в Украине, которое является основным показателем высокого влияния теневой экономики на развитие государства. В процессе анализа приведены действия контролирующих органов по предотвращению уклонения от налогообложения и уменьшению уровня коррупции в стране. Выделены основные положительные и отрицательные черты тенизации капитала. Предложены стратегические задачи по выводу экономики из тени.

Annotation. The decline in the GDP of Ukraine as an essential indicator of the impact of the shadow economy on the development of the state is considered. In the process of analysis the actions of regulatory bodies to prevent tax evasion and reduce corruption in the country are described. Main positive and negative features of shadow capital are outlined. Strategic objectives for reducing the shadow economy are proposed.

Ключові слова: тіньова економіка, корупція, ухилення від оподаткування.

Тінізація економічних відносин супроводжує економічний розвиток в Україні, про що зазначають політики і вчені, а також ті посадові особи органів державної виконавчої влади, повноваження яких спрямовані на управління процесами соціально-економічного розвитку держави. Так, ще за часів Радянського Союзу тіньовий сектор економіки протягом 1960 – 1980 років становив близько 20 % національного доходу [1, с. 4].

Після здобуття Україною незалежності процеси тінізації економічних відносин вплинули практично на всі сфери життєдіяльності держави.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) уже вдруге за цей рік знизив прогноз розвитку економіки України. ЄБРР прогнозує зниження ВВП і очікує його падіння на 0,5 %. Раніше ЄБРР очікував мінімального зростання ВВП на рівні 1 %, а МВФ прогнозував нульове зростання економіки України 2013 року [2].

Одним із факторів падіння ВВП в Україні є тіньова економіка. Нагромаджений у цій сфері досвід свідчить, що механічне підсумовування джерел доходів тіньової економіки і прямих розкравдань неприпустиме. Кількісну оцінку правомірно давати тільки тому, що об'єднане соціально-економічним змістом. Ураховуючи різноманітність елементів тіньової економіки, їх підсумовування не дає будь-яких підстав до серйозних висновків щодо процесів, які відбуваються в народному господарстві. Глобальні оцінки можуть бути зроблені лише за наявності припущень, що носять дуже умовний характер, і використовувати їх потрібно також дуже обережно. Про це, зокрема, свідчать і дослідження тіньової економіки на Заході, характер оцінок яких досить умовний.

Дослідженню проблеми тіньової економіки присвячували увагу як зарубіжні, так і вітчизняні вчені – представники різних галузевих наук, насамперед економіки та кримінології. Так, слід відзначити роботи Д. Блейдса, Б. Даллаго, Д. Кауфмана, Г. Могенсена, С. Сторма, Ф. Шнайдера та ін. Серед українських вчених цю проблематику вивчали Базиліук А. В., Бантишев О. Ф., Варналій З. С., Гуторова Н. О., Кальман О. Г., Коваленко С. О., Комісарчук Ю. А., Мандибура В. О., Матишевський П. С., Пчолкін В. Д., Титаренко О. О., Шакур В. І.

Кожен із вчених обґрунтовував певні заходи протидії тіньовій економіці, які пропонувались у межах предмета наукового аналізу. Проте і досі розміри тіньової економіки не зменшуються та не існує універсального механізму протидії, що й обумовлює актуальність обраної теми. Метою наукового дослідження є вивчення причин та наслідків тінізації економіки, а також розробка засобів скорочення рівня та негативного впливу з боку тіньового сектору економіки.

На сьогоднішній день можна виявити позитивні дії уряду щодо подолання тіньової економіки в Україні. Значно активізувалася робота органів податкової служби з протидії тіньовим схемам, зокрема щодо виведення коштів за кордон, у тому числі з використанням конвертаційних центрів та цінних паперів [3, с. 34].

За січень – липень 2013 року з метою посилення діяльності, націленої на упередження можливих корупційних проявів, підрозділами ГУВБ проведено близько 10,7 тис. заходів профілактичного характеру, які спрямують робітників державних служб та платників податків на додержання законодавства України і дадуть поштовх для зниження тіньової економіки.

З метою виявлення всіх передумов і обставин щодо можливих протиправних дій з боку працівників Міндоходів України підрозділами ГУВБ проведено 1,8 тис. службових перевірок та розслідувань. За їх результатами до дисциплінарної відповідальності притягнуто 546 осіб та звільнено 75 осіб.

З метою забезпечення законних прав та інтересів громадян перевірено 665 звернень від фізичних та юридичних осіб щодо можливих неправомірних дій працівників, з них 224 повністю або частково підтвердилися.

З метою недопущення прийому на роботу осіб із низькими морально-діловими якостями вивчаються кандидати на зайняття посад в органах Міністерства доходів і зборів України (не погоджено прийняття 114 осіб).

На виконання вимог Закону України "Про засади запобігання і протидії корупції" підрозділами Головного

управління внутрішньої безпеки складено та направлено до суду 12 адміністративних протоколів стосовно працівників органів Міндоходів.

За протоколами, складеними підрозділами ГУВБ, судами прийнято 11 рішень про притягнення до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу працівників органів Міндоходів [2].

За даними ГУВБ, за 7 місяців 2013 року підрозділами внутрішньої безпеки виявлено 227 кримінальних правопорушень, вчинених працівниками органів Міндоходів під час виконання службових обов'язків, за якими розпочато 217 кримінальних проваджень та здійснюється досудове розслідування (у тому числі 29 – за фактами одержання хабара).

За матеріалами підрозділів ГУВБ судами винесено 13 обвинувальних вироків стосовно працівників Міндоходів, у тому числі 5 – за одержання неправомірної вигоди [2].

Указом Президента України від 21.10.2011 р. № 1001 схвалено Національну антикорупційну стратегію на 2011 – 2015 роки, що передбачає посилення боротьби з корупцією та тіньовою економічною діяльністю.

Затверджено Державну програму щодо запобігання та протидії корупції на 2011 – 2015 роки, яка передбачає впровадження механізмів зменшення рівня корупції в Україні відповідно до положень Національної антикорупційної стратегії на 2011 – 2015 роки (Постанова Кабінету Міністрів України від 28.11.2011 р. № 1240 [4].

Міністерство доходів і зборів України і надалі вживатиме заходів щодо зменшення корупційних проявів з боку його працівників.

Важливим питанням є зменшення тіньового обігу алкоголю в державі, обсяги якого за експертними оцінками становлять 18 – 20 %. Адже від цього залежать фінансовий стан та прибутковість легальних підприємств – виробників спирту та лікєро-горілчанних виробів, стабільні надходження податків до бюджету, і найголовніше – безпека продукції та здоров'я громадян.

Для координації роботи у напрямі запобігання виробництва та обігу на ринку України фальсифікованої алкогольної продукції ДПА України, МВС України, Держмитслужба України 8 травня 2009 р. підписали Наказ про створення спільних робочих груп із проведення перевірок суб'єктів господарювання, що здійснюватимуть діяльність на ринку спирту й алкогольних напоїв.

За оперативними даними Міндоходів, станом на 5 серпня 2013 року, за сім місяців поточного року до зведеного бюджету надійшло 240,9 млрд грн платежів. Порівняно з відповідним періодом минулого року бюджет отримав на 9,2 млрд грн більше. До державного бюджету надійшло 189,1 млрд грн, місцевих бюджетів – 51,8 млрд грн. До загального фонду державного бюджету зібрано 180,8 млрд грн платежів, що на 8,1 млрд грн перевищує показник січня – липня 2012 року.

Адекватність темпів зростання платежів темпам зростання економіки забезпечено завдяки заходам з детінізації економіки. Зокрема, темп зростання платежів загального фонду державного бюджету, закріплених за податковими органами, у січні – липні 2013 року – 109,6 % при зменшенні виробництва промислової продукції за січень – червень на 5,3 %, темп зростання платежів, закріплених за митними органами, – 96,5 % при імпорті товарів у січні – липні – 87,2 %, збільшення надходжень єдиного соціального внеску – на 6,7 % при зростанні фонду оплати праці у січні – червні 2013 року на 5 % [5].

Серед заходів протидії тіньовій економіці, які доцільно віднести до тих, що застосовуються на управлінському рівні, слід виділити, насамперед, контрольну діяльність та обмін інформацією між органами виконавчої влади, уповноваженими щодо здійснення контролю за законністю фінансової та господарської діяльності [6, с. 10].

Перелік заходів протидії тіньовій економіці раціонально доповнити не лише заходами, що здійснюються на законотворчому рівні, але й тим, що враховують підзаконну нормотворчість з метою забезпечення відповідності підзаконних актів приписам законів. Вказане стосується, зокрема, актів, що видає Державна податкова служба України, Антимонопольний комітет України, інші органи виконавчої влади, діяльність яких спрямована на управління у сфері економіки [7, с. 38].

Для того щоб боротися з тіньовою економікою, потрібно знати, які загрози вона в собі несе, а саме: соціальні, політичні, економічні. Проте не можна не погодитись і з думками вчених про те, що вона має певні плюси. Наприклад, британські вчені, на замовлення уряду цієї країни, довели, що на деякі сектори тіньової економіки потрібно "закривати очі", адже саме вони допомагають розвиватися біднішим регіонам. Є райони, в яких "зарплата в конверті" є єдиним джерелом доходу і способом виживання.

Тіньова економічна діяльність – своєрідний засіб виживання в українських реаліях. Якщо говорити глобально, то тіньова економіка більш "легка на підйом", вона дуже швидко реагує на зміни в кон'юктурі. До того ж "перетикання" робочої сили в перспективніші галузі відбувається набагато швидше і простіше, і тому можна відстежити плюси тіньової економіки, які наведено на рис. 1.

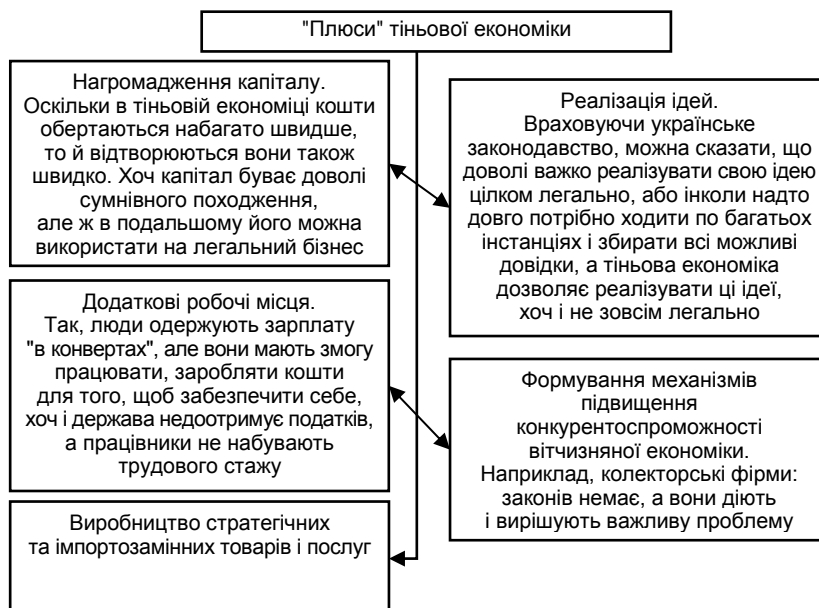

Рис. 1. "Плюси" тіньової економіки

Проте в тішовій економіці все-таки більше негативів, які призводять до: втрати податкових надходжень до бюджету і, як результат, ускладнення виконання фінансових зобов'язань держави;

недієвості управлінських рішень унаслідок відсутності повної та об'єктивної інформації про розвиток економічних процесів;

скорочення внутрішніх інвестиційних ресурсів через неможливість відкритого витрачання тішовими структурами прихованих від оподаткування доходів та їхній вплив за кордон;

зменшення інтересу потенційних стратегічних інвесторів.

Для виходу економіки з "тіні" необхідно, щоб реформи державного управління, скорочення обсягу державного втручання в економіку, вдосконалення бюджетного процесу, системи оподаткування та банківської системи, контролю за державними видатками, прискорення приватизації та реструктуризації державних підприємств, соціального захисту громадян з декларативної фази перейшли в практичне русло.

В Україні необхідно розглянути можливість вжиття таких рекомендацій:

1) зниження державно-адміністративного регулювання економіки, оскільки його наслідками на даний час є зміцнення корумпованого капіталу та його зрощення з державною бюрократією і корупцією;

2) прийняття закону України "Про лобіювання";

3) надійний захист прав державної власності.

На даному етапі розвитку української економіки необхідно застосувати якомога швидше дії, які б дали поштовх найефективнішому підвищенню рівня легалізації тішової економіки, що наведені на рис. 2.

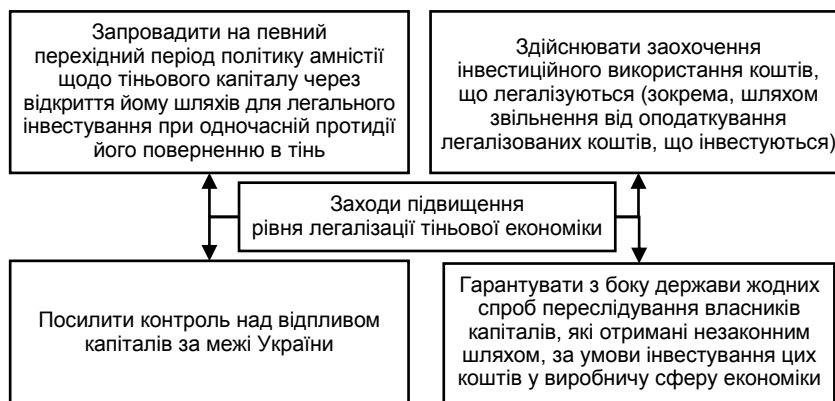

Рис. 2. Заходи підвищення рівня легалізації тішової економіки

Відповідно, кошти, отримані легальною економікою внаслідок процесів детінізації, розглядатимуться як важливий потенційний ресурс поживлення інвестиційних процесів та реалізації інноваційної політики розвитку економіки України.

Податкова служба України працює у правовому полі. Необхідна відповідна законодавча база, тому ще раз привертається увага до проблеми правової неврегульованості боротьби з корупцією та "тішовою" економікою. На жаль, сьогодні Україна не має спеціальних законів, які б передбачали конкретні (зокрема, фінансові) механізми боротьби з легалізацією доходів, одержаних незаконним шляхом. Натомість існує великий масив підзаконних нормативно-правових актів (указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, постанов Верховної Ради України), які спрямовані на створення правових умов боротьби з відмиванням грошей.

Таким чином, з метою обмеження корупції та "тішової" економічної діяльності потрібно здійснити впровадження цілісної системи дій, спрямованих на викорінення їх причин, врегулювання питання легалізації "тішових" капіталів, їх інвестування в економіку України.

Наук. керівн. Віннікова О. С.

Література: 1. Бородюк В. Оценка масштабов теневой экономики и ее влияние на динамику макроэкономических показателей / В. Бородюк, А. Турчинов, Т. Приходько // Экономика Украины. – 1996. – № 11. – С. 4–16. 2. 2013 року ВВП України впаде на 0,5 % – новий прогноз ЄБРР : стаття Прес-служби телеканалу "Тві" від 10.05.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tvi.ua/new/2013/05/10/u_2013_roci_vvp_ukrayiny_vpade_na_05_novu_prohnoz_yebrr. 3. Звіт про виконання плану основних питань економічної та контрольної роботи ДПА України на 2008 р., затверджений Наказом ДПА України від 19.02.2008 р. № 95 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=21251. 4. Тенденції тішової економіки в Україні у I кварталі 2012 року [Електронний ресурс] // Управління макро економічного прогнозування відділ, економічної безпеки та детінізації економіки. – Режим доступу : http://www.me.gov.ua/file/link/187630/file/Shadow_Ikv2012.doc. 5. З початку року до бюджетів усіх рівнів надійшло 240,9 млрд гривень : стаття Прес-служби Міністерства доходів і зборів України від 05.08.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/diyalnist-/rezalt/106058.html>. 6. Хольченков О. М. Контрольне провадження в діяльності податкової міліції : дис. к. ю. н. 12.00.07 – Теорія управління ; адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право / О. М. Хольченков ; Національний університет внутрішніх справ. – Х. ; 2005. – 21 с. 7. Про невідкладні заходи щодо вдосконалення державного регулювання господарської діяльності : Указ Президента України від 9 серпня 2008 р. № 698/2008 // Офіційний вісник Президента України від 21 серпня 2008 р. – 2008. – № 31. – С. 38.